

Віктор Соловйов,

кандидат наук з державного управління,

керівник управління проблем боротьби з корупцією

Апарату Ради національної безпеки і оборони України

Корупція в галузі охорони здоров'я України: сучасний стан та шляхи протидії

У статті розкрито сучасний стан корупції у вітчизняній галузі охорони здоров'я, особливості та наслідки впливу цього явища на розвиток суспільства, а також окреслено шляхи протидії корупції в зазначеній сфері в Україні.

Ключові слова: охорона здоров'я в Україні, корупція, корупція в охороні здоров'я.

The current state of corruption in a domestic healthcare area, peculiarities and the phenomenon consequences impact on a society development have been disclosed, as well as the corruption counteraction ways in the stated sphere in Ukraine have been determined in the article.

Key words: healthcare in Ukraine, corruption, corruption in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі суспільного розвитку корупція є однією з найгостріших соціальних і політичних проблем в Україні. Це негативне явище фактично охопило всі сфери життя суспільства: політику, управління, економіку, соціальну, правозахисну та ін. У своїх виступах Президент України Віктор Янукович неодноразово підкреслював, що протидія корупційним проявам є життєво необхідною, оскільки корупція становить реальну загрозу національній безпеці й конституційному ладу держави.

Рівень корумпованості українського суспільства досить високий. Про це свідчать оприлюднені відомою міжнародною організацією Трансперенсі Інтернешнл світові рейтинги корупції: у 2010 р. Україна посіла 134-те місце серед 178 досліджуваних держав світу, межуючи з Зімбабве, Сьєрра-Леоне, Гондурасом [13]. Результати дослідження, проведеного в липні 2010 р. експертами Київського інституту ім. Горшеніна, свідчать, що

більша частина українців (65,2%) визнають вітчизняну систему охорони здоров'я корумпованою. Опитувані безпосередньо стикалися з фактами прямого вимагання грошей у державних медичних установах, а більшість громадян оплачують медичні послуги [2]. За оцінками економічних експертів, обсяг "тіньового обігу" коштів у вітчизняній системі охорони здоров'я становить як мінімум 20 млрд грн, що прирівнюється до ще одного бюджету галузі [9].

Втім, якщо в економіці наслідки корупції оцінюються в грошових одиницях, то в галузі охорони здоров'я, зокрема при наданні медичної допомоги громадянам та їх лікуванні, корупція має інші виміри - погіршення здоров'я нації і навіть втрачені людські життя. Тому розв'язання проблеми корупції в системі охорони здоров'я належить до важливих завдань в Україні. У цьому контексті актуальними стають дослідження питань, пов'язаних з корупційними проявами у цій галузі, та визначення шляхів щодо протидії корупції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти корупції висвітлюються в багатьох вітчизняних наукових працях і публікаціях. До нещодавно опублікованих слід віднести навчальний посібник "Корупція: багатоаспектність явища", в якому розглядаються передумови виникнення, поширення та види корупції [5]. У монографіях [6; 11] досліджуються соціальна сутність, тенденції, характерні особливості, наслідки та механізми протидії корупції в Україні. Актуальні проблеми протидії корупції в економіці, в органах внутрішніх справ, питання відповідальності за корупційні діяння, причини виникнення та наслідки цього негативного явища аналізуються в працях Я.М.Кашуби, Є.В.Невмержицького, С.Г.Стеценка [3; 7; 8; 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. З одного боку, дослідження проблеми корупції в галузі охорони здоров'я в Україні детерміновано порушенням унаслідок корупційних діянь гарантованого державою кожному громадянину України рівного

і безкоштовного права на охорону здоров'я і медичну допомогу (відповідно до ст. 49 Конституції [4]). З другого боку, це продиктовано високим рівнем корумпованості системи охорони здоров'я, а також необхідністю реформування цієї галузі в Україні. Незважаючи на те, що питання корупції в галузі охорони здоров'я висвітлюються в засобах масової інформації, втім на науковому рівні вони залишаються недостатньо проаналізованими. У статті зроблено спробу висвітлити сучасний стан корупції у вітчизняній галузі охорони здоров'я та окреслити можливі шляхи її подолання.

Мета дослідження статті - визначення сучасного стану та шляхів протидії корупції у вітчизняній галузі охорони здоров'я. Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- 1) охарактеризувати сучасний стан корупції в системі охорони здоров'я України, передумови її виникнення, особливості та наслідки впливу;
- 2) окреслити напрями протидії корупції у зазначеній галузі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як зазначалося вище, корупція негативно впливає практично на всі сфери суспільного розвитку. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю в Україні. У ст. 49 Конституції закріплено право кожного громадянина на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [4]. Втім, корупційні зв'язки і прояви, які мають місце у вітчизняній системі охорони здоров'я, перешкоджають і унеможливають реалізацію цього права на практиці, негативно позначаються на стані здоров'я і житті українців та загрожують суспільству й державі в цілому.

Як відомо, розв'язання проблем вітчизняної галузі охорони здоров'я, які значною мірою успадковані з часів перебування України у складі СРСР, тривалий час належало до другорядних завдань діяльності держави. Труднощі перехідного періоду, який характеризується проведенням низки кардинальних перетворень

у багатьох сферах суспільного життя, в цілому негативно позначилися на демографічному стані та здоров'ї українців. Як свідчать статистичні дані, в Україні існує виразна тенденція до депопуляції, збільшення показників захворюваності та погіршення стану здоров'я населення.

Унаслідок недофінансування галузі з боку держави, вкрай неефективного і нерационального використання виділених на розвиток медицини бюджетних коштів обсяги надання населенню безоплатної медичної допомоги істотно зменшились, а медичне обслуговування для багатьох пересічних громадян стало недоступним.

Підґрунтям для корупції в системі охорони здоров'я можна розглядати напівофіційні та неформальні платежі населення за отримання медичної допомоги. Низький розмір заробітної плати медичних працівників та безконтрольність з боку держави щодо проведення подібних оплат ведуть до їх зростання. Так звані "благодійні внески", які пересічні українці сплачують лікарям за госпіталізацію, обстеження, аналізи тощо, а також тіньові доплати, які виправдовують як медичні працівники (компенсація пацієнта лікарю за його низьку зарплату), так і самі пацієнти (знак вдячності за отриману медичну допомогу), можна розглядати як притаманну галузі форму злиття хабарництва і корупції. За обстеження в державних медичних закладах (обласних центрах і науково-дослідних інститутах) лікарі вимагають значно більші суми тіньових доплат [9]. Подібні дії медпрацівників є протиправними і корупційними, оскільки медичне устаткування в цих закладах, у яких вони працюють, закуплене й утримується за державні кошти. Важливо знати, що будь-які вимогання працівниками медичних закладів благодійних та інших внесків заборонені, оскільки згідно із ст. 2 Закону України "Про джерела фінансування органів державної влади" № 783-ХІV від 30 червня 1999 р. органи державної влади здійснюють свою діяльність виключно за рахунок бюджетного фінансування в межах, передбачених законом України про Державний бюджет України на відповідний рік. Жодних винятків, зокрема і щодо благодійної

допомоги, в законі не передбачено. На нашу думку, це, принаймні, означає, що фінансування галузі охорони здоров'я має забезпечуватися хоча б на мінімально достатньому рівні. Недофінансування галузі призводить не тільки до збільшення корупції, а й до людських втрат.

Закритість, яку можна віднести до успадкованих від радянської історичної доби рудиментів тоталітарного державного управління [8, с. 111], також створює передумови для процвітання корупції в системі охорони здоров'я України. Відсутність відкритості, належного контролю та безкарності у поєднанні з прогалинами у чинних тендерній процедурі і системі закупівель спонукають чиновників галузі охорони здоров'я до корупційних діянь. Останнім часом правоохоронними органами виявлено значну кількість зловживань і порушень з боку чиновників, зокрема необґрунтоване підвищення цін при закупівлі лікарських препаратів, медичного постачання, перевищення обсягів закуплених товарів над фактичною потребою в них медичних закладів тощо. Так, унаслідок здійсненої Тендерною палатою України перевірки процедур закупівлі ліків і медичної техніки було розкрито корупційну схему: на рахунки посередників було перераховано понад 11 млн грн за ліки низької якості, які закуплено за необґрунтовано високими цінами. Корупція має місце і при виконанні національних програм, зокрема з подолання епіdemій, боротьби з туберкульозом, ВІЛ/ СНІДом. Такі корупційні правопорушення ведуть до нецільового і неефективного використання бюджетних коштів [9].

З огляду на це очевидно є необхідність реформування вітчизняної галузі охорони здоров'я, невід'ємною складовою якого має стати протидія корупції. Важливим у цьому контексті постає питання щодо удосконалення відповідного правового поля. Як відомо, окремі положення Закону України "Про засади запобігання та протидії корупції" [10] рішенням Конституційного Суду України визнано неконституційними. У зв'язку з цим глава держави вніс до Верховної Ради України проект Закону України

про засади запобігання і протидії корупції в Україні (реєстраційний номер 7487/П від 17 грудня 2010 р.) [1], який 23 грудня 2010 р. прийнято за основу. Цей закон має створити підґрунтя для дієвого антикорупційного законодавства України. Важливими, враховуючи покращення фінансування, підвищення ефективності й раціональності використання ресурсів у галузі охорони здоров'я, можна вважати прийняття законопроекту про загальнообов'язкове медичне соціальне страхування, фінансову децентралізацію та ін.

На підставі отриманих у процесі дослідження результатів можна сформулювати такі *висновки*:

1. Виявлено, що корупційні зв'язки і прояви, які значною мірою охопили вітчизняну систему охорони здоров'я, стоять на заваді практичної реалізації закріпленого у ст. 49 Конституції України права кожного громадянина на охорону здоров'я, медичну допомогу, негативно позначаються на стані здоров'я і життя українців та загрожують національній безпеці. Під ознаки корупції в галузі охорони здоров'я підпадають напівофіційні платежі (благодійні внески), неформальні платежі населення за надання лікарями медичних послуг, вимагання працівниками медичних закладів від пацієнтів тіньових доплат за обстеження на устаткуванні, яке закуплене й утримується за державні кошти. Особливу стурбованість викликають корупційні правопорушення, пов'язані з тендерними закупівлями лікарських препаратів, медичного устаткування, які призводять до негативних наслідків - нецільового і неефективного використання бюджетних коштів, а також корупція в кадровій політиці. Виявлено, що передумовами виникнення і підґрунтям для процвітання корупції в галузі охорони здоров'я в Україні є відсутність прозорості, належного контролю, безкарність, прогалини у тендерних процедурах і системі закупівель.

2. Результати дослідження дали змогу автору окреслити такі напрями протидії корупції в галузі охорони здоров'я України: ухвалення президентського законопроекту про засади запобігання і протидії корупції в Україні, який має створити

підґрунтя для дієвого антикорупційного законодавства України; законопроекту про загальнообов'язкове медичне соціальне страхування, фінансову децентралізацію та ін. Варто усвідомити, що подолання корупції в галузі охорони здоров'я є процесом складним і довготривалим, одним із основних елементів реформування системи охорони здоров'я.

До перспективних напрямів подальших розвідок можна віднести: вивчення питань, пов'язаних з удосконаленням законодавчого й нормативно-правового забезпечення галузі охорони здоров'я; розроблення і наукове обґрунтування дієвих механізмів протидії корупції у цій галузі, підвищення ролі засобів масової інформації та громадських організацій, зокрема у висвітленні корупційних проявів у медичній галузі, що детермінує ґрунтовне вивчення цього аспекту.

Список використаних джерел

1. Глава держави вніс до Верховної Ради України проект Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції в Україні" // Офіц. Інтернет-представництво Президента України Віктора Януковича. - 2010. - Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/17881.html>

2. Исследования / Киев. ин-т пробл. упр. им. Горшенина. Режим доступа : http://www.kipu.org.ua/2010_Sotsyalog.html

3. *Кашуба Я. М.* Корупція та відповідальність за корупційні діяння : навч. посіб. / Я. М. Кашуба. - Львів : ПАІС, 2007. - 110 с.

4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р.: за станом на 1 січ. 2006 р. - К. : М-во юстиції України, 2006. - 124 с.

5. Корупція: багатоаспектність явища : навч. посіб. / О. П. Савчук, В. Л. Бабич, В. А. Бабич ; Держ. податк. адмін. України ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. - Ірпінь, 2009. - 65 с.

6. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. - К. : Юрид. думка, 2004. - 400 с.

7. *Невмержицький Є. В.* Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія / Є. В. Невмержицький. - К. : КНТ, 2008. - 364 с.

8. *Невмержицький Є. В.* Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією : навч. посіб. / Є. В. Невмержицький. - К. : АПСВ, 2005. - 415 с.

9. *Поліщук М.* Вітчизняна медицина схожа на потвору / М. Поліщук // Укр. газ.: федерац. патріот. видань України. - 2008. 18-31 груд. - № 45 (185).

10. Закон України про засади запобігання та протидії корупції від 5 жовт. 1995 р. № 356/95-ВР (із змінами, внесеними згідно із 2 Законами у 2010 р.) // Відом. Верховної Ради України. - 2009. № 53. - 24 лип. - Ст. 1822.

11. *Прохоренко О. Я.* Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми) : монографія / О. Я. Прохоренко. - К. : Вид-во НАДУ, 2005. - 166 с.

12. *Стеценко С. Г.* Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії / С. Г. Стеценко, О. В. Ткаченко. - К. : Алерта ; КНТ ; Центр учб. л-ри, 2008. - 166 с.

13. Corruption Perceptions Index 2010 Results / Transparency International: the global coalition against corruption. - 2010. - Режим доступу : http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results